

A könyvtárak Európa szemszögéből

Az EBLIDA szerepe és tevékenysége

Teresa Hackett

HACKETT, Teresa: Libraries from a European perspective. The role and work of EBLIDA (*Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie*, 48. Jg. 2001. H.1. pp. 12-14.) tanulmányát Mohor Jenő tömörítette.

A Könyvtári, Információs és Dokumentációs Egyesületek Európai Irodája, az EBLIDA (*European Bureau of Library, Information and Documentation Associations*) 1992-ben jött létre, néhány nemzeti könyvtáregyesület kezdeményezésére, hogy európai szinten képviselje a könyvtárakat. A megalakulás hátterében európai könyvtárpolitikai kezdeményezések, a könyvtárügyi kutatások új napirendje, és a könyvtárak magfunkcióit befolyásoló várható új jogszabályalkotások álltak.

Az Európai Unió a globális információs társadalom hozta kihívásokra és lehetőségekre adandó közös európai válaszáért dolgozik, s a könyvtárak, mint az információ és a tudás hozzáférési pontjai, döntő szerepet játszanak ebben a folyamatban. Nincs ok azt feltételezni, hogy a könyvtárak alapvető küldeté-

se: az anyagok gyűjtése, megőrzése, rendezése és hozzáférésük biztosítása az elkövetkező években megváltozna, de szükség van a változó társadalom új igényeihez való alkalmazkodásra és az új technológiák kihívásaihoz való felemelkedésre. A digitalizáció az információ termelésében, terjesztésében, hozzáférésében egyaránt új formákat hozott. A könyvtáraknak az átfogó hálózatokon található digitális forrásokat is be kell fogadniuk, s maguk is egy nagyobb hálózat részévé válnak. Így fel kell készülniük az ezzel az átalakulással járó műszaki, jogi, gazdasági és társadalmi problémákra.

Az EBLIDA küldetése, hogy támogassa a könyvtárakat ezen fejlemények során, európai szinten szolgálva és előmozdítva a könyvtárosi és információs szakma érdekeit, és ellátva tagjait megfelelő infor-

mációkkal a kulturális örökség területének európai fejleményeiről, és növelve a tagok közötti együttműködést európai szinten.

Európai könyvtár- és információpolitika

Sok minden történt azóta, hogy az információs társadalom kihívásait és stratégiáit megfogalmazó első jelentősebb európai dokumentum, a *Bangemann jelentés* 1994-ben megjelent. A jelentés egy fejlett transz-európai hálózatot javasolt, mely összekötné az egyetemeket és a kutatóközpontokat, szabad hozzáférést nyújtva könyvtáraikhoz¹, és megemlítette egy hasonló közkönyvtári hálózat lehetőségét is. Eben az időben a az európai információpolitika elsősorban a szükséges műszaki infrastruktúrára koncentrált.

Ezt követte az Európai Bizottság által 1995-ben felállított *Information Society Forum* (az információs társadalom fóruma), azzal a feladattal, hogy – egybek mellett – az információs társadalom szociális, kulturális és nyelvi aspektusait vizsgálva, javasoljon prioritásokat a Bizottság számára. Az első (1996-os) jelentés megállapította, hogy a számítógépes írástudás terjesztése fontos része, de csak része a teendőeknek, hiszen hiába az ismeret, ha alkalmazásához nincsenek meg a feltételek, s mivel rövid távon nem várható az otthonok „bekábelezése”, helyi hozzáférési pontokat kell kialakítani a közkönyvtárakban, iskolákban és más közösségi helyeken, hogy mindenki rákapcsolódhasson a tudás és az információ hálózataira².

A politikai figyelem fokozatosan áthelyeződött a hardverről a szoftverre, a tartalomra és a használói igényekre. 1996-ban az Európai Parlament Kulturális, ifjúsági, oktatási és média bizottsága számára *Eluned Morgan* készített jelentést „Az információs társadalom, a kultúra és az oktatás”³ címen, azt javasolva, hogy az Európai Bizottság jelentessen meg

egy vitairatot (*Green Paper*) a könyvtárak szerepéről az információs társadalomban. A jelentéssel kapcsolatban 1997 márciusában az Európai Parlament határozatot⁴ fogadott el, mely kimondja, hogy a könyvtárak kulcsszerepet játszanak a helyi szintű nyilvános hozzáférés biztosításában az elektronikusan rendelkezésre álló információkhoz, beleértve az Európai Unióról és tagországairól szóló információkat. A vitairat előkészítésére megbeszéléseknek kellett volna kezdődnie, többek között a copyright, az olvasás és a könyvek előmozdítása, az elektronikus információkhoz való köz-hozzáférés, a nyilvános kölcsönzés joga, a könyvtárosok képzési szükségletei témákban.

Mivel a vitairat nem készült, az Európai Parlament egy finn tagja, *Mirja Ryyänen* 1998-ban saját jelentést⁵ készített a vita elősegítésére. Ennek nyomán született meg az Európai Parlament 1998 okt. 23-iki határozata⁶ mint „az Európai Unió első könyvtár-politikai dokumentuma.”⁷ Bár korábban is voltak a könyvtárakkal foglalkozó jelentések és határozatok, azok többnyire csak egy-egy szempontot vettek figyelembe, mint pl. az automatizálást. A Ryyänen jelentés, ezzel szemben a korszerű könyvtárral kapcsolatos műszaki, gazdasági, oktatási és kulturális kérdések sorára is kiterjedt. A jelentés felhívta az Európai Bizottságot és az EU tagországait, tegyenek lépéseket a könyvtárak mint az információhoz és a tudáshoz való – egyedülállóan legfontosabb – hozzáférési pontok támogatására.

Még várat magára az Európai Bizottság nyilatkozta számos kérdésben, beleértve az élethosszig tartó tanulást, az írástudást, a regionális információs szolgáltatásokat, a közkönyvtári együttműködést.

Másik, a könyvtárakat is érintő kérdéskör a közinformációkhoz való hozzáférés. E széles terület néhány szempontját tárgyalta az 1999 januárjában, hosszas belső vita után publikált *Green Paper on Public Sector Information*,⁸ mellyel kapcsolatban az Európai Bizottság felhívta az érintetteket álláspontjuk kifejtésére. Az EBLIDA elkészítette válaszát⁹, rá-

világítva néhány főbb gondra; hogy a kormányok nem fordítanak kellő figyelmet az állampolgáraikkal való kommunikációra, s hogy hiányzik a demokratikus országokban a köztisztviselők felelősségére vonatkozó. További figyelmet igényel az információ szabadsága, s mivel egyre több közinformáció jeleníthető meg könnyen elérhető módon, igénybe kell venni az információs szakmai egyesületek segítségét. E vitairattal kapcsolatos véleményét 2000 februárjában közzétette a Régiók Bizottsága, és további közlemény várható az Európai Bizottság részéről. Mindeközben folytatni kell a megbeszéléseket az európai információs szakemberekkel, az ilyen lényeges kérdésekkel való foglalkozás mikéntjéről.

Nem könyvtárspecifikus, de a könyvtáraknak is szerepet kínáló fontos kezdeményezése az Európai Bizottságnak az *e-Europe*, azaz az európai tudásgazdaság fejlesztése és az internet kapcsolatának stratégiája. Ennek 2001-es céljai az olcsóbb, gyorsabb, biztosabb internet; az internet-használat stimulálása a törvénykezés eszközeivel (pl. copyright, elektronikus kereskedelem); az európai tartalmak támogatása; elektronikus tanulás; egy .eu domain-név megteremtése. Az EBLIDA aktívan működött közre ezekben a kezdeményezésekben, tájékoztatást nyújtva az európai intézményeknek és a parlamenti képviselőknek, az európai könyvtárak fókuszpontjaként bátorítva a könyvtárpolitikai megbeszéléseket és tájékoztatva tagjait az európai fejleményekről.

Európai könyvtári és kulturális kutatási programok

Az Európai Bizottság kutatási programjában a könyvtárak először 1990-ben szerepeltek; a *Telematics for Libraries* az 1990–1993-as kutatási és fejlesztési keretprogram hét területének, illetve az 1994–1998-as keretprogram¹⁰ tizenhárom szektorának

egyike volt. A könyvtári program azt a célt szolgálta, hogy megkönnyítse a könyvtári források hozzáférését, javítsa az adattárolást és segítse elő a könyvtárak közötti közvetlen kapcsolatokat az európai infrastruktúrán belül.

Az 1990–1998 közötti két keretprogram alatt több mint 100 javaslatot választottak ki támogatásra, 650 résztvevővel. A program sikeresen segítette elő a partnerkapcsolatokat sok különböző típusú könyvtár, valamint számos kis- és közepes vállalkozás, továbbá kutatóintézetek, egyetemek és más kulturális intézmények között. Támogatta új könyvtári produktumok, információtechnológián alapuló szolgáltatások fejlesztését, tudatosította a fejlett kommunikációs technológiák jótékony hatását a könyvtárakra, és az európai együttműködés előnyeit.

A könyvtári kutatások az 1998–2000 közötti, ötödik keretprogramban folytatódtak, ami az információs társadalom technológiája (*Information Society Technologies* – IST) program néven vált ismertté. A 3,6 milliárd eurós költségvetésű program a távközlési (ACTS), az információtechnológiai (Esprit) és a telematika-alkalmazási programokat egyetlen, az információfeldolgozás, a kommunikáció és a média-technológia konvergenciájára megfelelően reagáló programba integrálta.

A könyvtári részvétel egyik középpontja a *Multimedia Content and Tools* (tartalom és eszközök) elnevezésű akció, melynek célja a nyelvi és kulturális sokféleséget támogató információs termékek és szolgáltatások jobbítása, valamint az oktató és képző rendszer fejlesztése az élethosszig tartó tanulás érdekében. E kulcs-akció öt kutatási és fejlesztési területének egyike a *Digital heritage and cultural content* (digitális örökség és kulturális tartalom) megjelölésű, melynek három kutatási iránya van:

☉ integrált hozzáférés biztosítása a könyvtárak, múzeumok és levéltárak anyagához;

- ☉ a nagy méretű tartalom-állományok működési hatékonyságának javítása hathatós interfész- és menedzsment technikák segítségével;
- ☉ különböző típusú multimédia-tartalmak megőrzése és hozzáférhetősége, ide értve az elektronikus anyagokat és a fizikai tárgyak helyettesítését is.

Az IST program minden, a kulturális örökséggel foglalkozó intézmény (könyvtár, levéltár, múzeum) számára lehetőséget kínál olyan együttes gyakorlati tapasztalatok szerzésére, amelyek a közös problémák megoldásában segíthetnek. Lehetőség nyílik új partneri viszonyok és stratégiai szövetségek megteremtésére az információs és kommunikációs iparral, ami az „emlékezet intézményei” számára ahhoz szükséges eszközöket és rendszereket biztosíthatja, hogy képességeik teljességét megvalósítsák Európán belül, és nagy szerepet töltsenek be az információs társadalom új kulturális gazdaságának megteremtésében.

Világos tehát, hogy az európai könyvtári projekteknek a jövőben a kulturális intézmények szélesebb körét kell tekintetbe venniük, ahogy az információs és kommunikációs technológia serkenti a műszaki és szervezeti konvergenciát.

Az európai szintű kulturális cselekvés első jogi alapját a Maastrichti Szerződés 128. szakasza nyújtotta. (Ez később az Amszterdami Szerződés 151. szakasza lett.) Ez a szakasz olyan európai akciókat vár el, amelyek tiszteletben tartják a kulturális különbözőséget, a különféle nemzeti identitásokat, és meghatározza a tagállamok felelősségét. Ennek megfelelően, az európai kulturális akciók megpróbálják elősegíteni az együttműködést, támogatják más kultúrák megismerését, képviselik az európai kultúrát nemzetközi szinten és előmozdítják a kultúra integrációját más területek EU-politikájába.

1992 óta az Európai Bizottság három különböző kulturális programot fejlesztett ki: a *Kaleidoscope* a művészeti szektor kulturális együttműködése, az *Ariane* a könyvek és az olvasás promóciója, a

Raphael a kulturális örökség érdekében tevékenykedett. Könyvtári szempontból a *Raphael* és az *Ariane* számít érdeklődésre. Az *Ariane* keretében az olvasás előmozdítására, irodalmi és színházi művek, kézikönyvek fordítására, a *Raphael* keretében az európai kulturális örökség tudatosításának előmozdítása, az európai múzeumok közötti együttműködési hálózat fejlesztése érdekében lehetett pályázni (többek között).

2000-től ezeket a programokat az európai közösség első, a kultúrát támogató keretprogramja, a *Culture 2000* váltotta fel. Célja a kulturális párbeszéd, a kulturális különbözőség és a közös kulturális örökség promóciója, valamint a kultúrához való hozzáférés javítása. Magában foglalja a kultúra valamennyi területét: az előadó- és a képzőművészeti, az irodalmat, zenét, az „örökséget” és a művelődés történetét. A program öt évre (2000–2004) 165 millió euróval rendelkezik. Rövid és hosszú távú programjairól, a felhívásokról és pályázati lehetőségekről az EBLIDA értesíti tagjait.

Az európai törvénykezés

A nemzeti jogi szabályozásnak ma már 80%-a az Európai Uniótól ered, mely a kötelező és nem kötelező jogi eszközök egész sorát (pl. szabályozás, irányelv, határozat, ajánlás, vitairat, közlemény) alkotta meg. Egy irányelvet – amely formában a könyvtári vonatkozású törvénykezést vázolták fel – általában 2–3 éven belül kell a nemzeti joganyagban érvényesíteni.

A nemzeti könyvtári egyesületek számára igen gyorsan nyilvánvalóvá vált, hogy nagy szükség van egy olyan szervezetre, amely figyeli a soron következő szabályozási javaslatokat, tájékoztatást nyújt az európai intézményeknek és lobbizik az európai könyvtárak érdekében. Ez lett az EBLIDA tevékenységének egyik központja.

A szerzői jogok területén az elmúlt tíz évben számos irányelv született (a szoftverekről: 1991, a jogok kölcsönzéséről és bérletéről: 1992, a copyright-védelem időtartamáról: 1993, az adatbázisok jogi védelméről: 1996). Az új médiák és az információtechnológia fejlődése jelentős mértékben megváltoztatta a nemzetközi szerzői jogi helyzetképet. A meglévő nemzetközi, európai és nemzeti szabályozásnak alkalmazkodni kell az új technológiákhoz. A szellemi tulajdon védelme az Európai Unió számára olyan kérdés, amivel foglalkozni kell, mivel az országoként eltérő szabályok akadályai lehetnek az áruk és szolgáltatások szabad mozgásának.

Jelenleg vitatja az Európai Parlament a rendkívül fontos javaslatot a „szerzői és ahhoz kapcsolódó jogok néhány aspektusának harmonizációja az információs társadalomban” témájú irányelvről. A tervezett irányelv két célja, hogy foganatosítsa az 1996-os WIPO szerzői jogi egyezményt, és további harmonizációt hozzon létre a tagállamok szabályozási gyakorlatában. A javaslat a meglévő jogi kereteket ki is egészíti a digitális termékek és szolgáltatások (pl. on-line, CD-ROM, DVD) tekintetében. Előkészítése során az EBLIDA aktívan lobbizott a könyvtárak, és a könyvtári használat érdekében, írásos véleményt készített a szövegtervezetekhez és erős szakértői hálózatot hozott létre az EU/EFTA tagországok szakkönyvtáraiból és szerzői jogi szakértőiből.

További, említésre méltó új irányelvek:

- ⊕ a 2000 januári az elektronikus aláírásról;
- ⊕ a 2000 májusi az elektronikus kereskedelemről, mely az információs szolgáltatások szabad áramlását is biztosítja;
- ⊕ a 2000 júniusi, melynek célja a felesleges akadályok eltávolítása a belső piacról és az e-kereskedelmi tranzakciók serkentése.

Az EBLIDA és a projektek

Az EBLIDA számos sikeres európai szerzői jogi és licenz témájú projektben vett részt. Különösen az 1994–1999 közötti *European Copyright User Platform* (ECUP) vált elismert fórumává az európai szerzői jogi problémáknak. Célja volt, hogy tudatosítsa a szerzői jogi kérdéseket az elektronikus környezetben, beleértve a licenz-ügyleteket, és közös könyvtári álláspontot alakítson ki. Eredménye a népszerű *Licensing Digital Resources* (Digitális források licenzelése. Hogyan kerüljük el a jogi buktatókat) című füzet volt. A projekt 1998–2000 között Közép- és Kelet-Európára is kiterjedt.

Az Európa Tanács

Az Európa Tanács célja a demokrácia, az emberi jogok és a jog szerepének erősítése 41 tagországában. Egyúttal a közép és kelet-európai országokkal való együttműködés egyik politikai központja is.

Az Európa Tanács foglalkozik a könyvtárakat érintő kérdésekkel is, így a könyvszakma adaptációja az új technológiákhoz, a könyvtárosok és információs szakemberek új szakmai profiljának fejlesztése, a közlés szabadsága és a könyvtári szabályozás. Mindezek az 1992-ben felállított „*Elektronikus publikálás, könyvek és archívumok*”¹³ égisze alá tartoznak, melynek célja az európai értékek és a kultúra segítése és terjesztése az írott világban, mind elektronikus, mind nyomtatott formában.

Az Európa Tanács és az EBLIDA közös vezérfonala a könyvtári törvénykezéshez és könyvtárpolitikához Európában (*Guidelines on Library Legislation and Policy in Europe*) alapelveket fogalmaz meg az elektronikus hálózatokhoz való hozzáférés tekintetében, és négy lényegi kérdésre összpontosít: demokrácia a könyvtári gyakorlatban; a könyvtárak a nemzeti információpolitikában; a könyvtárak, mint aktív információközvetítők; az írott örökség védel-

me. Egy közös európai könyvtárpolitika megalapítását célozva, és az államoknak könyvtári törvényeik megreformálásához iránymutatást nyújtva, a vezérfonal elismeri a konvergencia és a globalizáció befolyását az információs lánc minden szereplőjére.¹⁴

Az EBLIDA az könyvtárak európai szintű támogatásáért dolgozik, és az európai intézmények felé a könyvtárak hangjaként tevékenykedik. Miért nem válik az európai könyvtári közösség tagjává az EBLIDA-hoz való csatlakozás, vagy az *Information Europe* előfizetése révén?

Részletek a www.eblida.org honlapon.

Jegyzetek

1. Europe and the global information society. Recommendations to the European Council: Application Three: A NETWORK FOR UNIVERSITIES AND RESEARCH CENTRES at: www.ispo.cec.be/ida/text/english/bangeman.html
2. www.ispo.cec.be/policy/isf/documents/rep-96/ISF-REPORT-96.html
3. Report on the Information Society, Culture and Education. Committee on Culture, Youth, Education and the Media. Draftswoman: Eluned Morgan. 16 October 1996. A4-0325/96. www.europarl.eu.int/
4. Resolution of 13 March 1997 on the Information Society, Culture and Education, OJ C 115, 14.4 1997 p. 151
5. www2.europarl.eu.int, report A4-248/98 of 25 June 1998
6. www2.europarl.int, minutes of 23/10/99
7. Mirja Ryyänen: Now we have a basis for library strategy in Europe. In: *Information Europe*, issue 4/1998, p. 27
8. www.eblida.org/pubsec/pubsec.html
9. www.eblida.org/pubsec/pubsec.html
10. www.cordis.lu/libraries/
11. IST programme www.cordis.lu/ist
12. www.eblida.org/position.html
13. További információkért: culture.coe.fr/epba/index.html
14. *Information Europe*, issue 2/2000, pp. 21-25.

Információs központokká válnak a könyvtárak.

Egyre inkább informatikai szolgáltató központokká alakulnak át a hazai könyvtárak.

Idén például 291 közgyűjteményben teremtik meg az internet-hozzáférést, mind több helyen foglalkoznak videókölcsönzéssel, CD-másolással. A rohamosan emelkedő könyvtárak miatt viszont egyre kevesebb új kötet kerül a polcokra.

(Mikulás Gábor híradása.)

Forrása: <http://www.magyarhirlap.hu/cikk.php3?cikk=10000044709>
